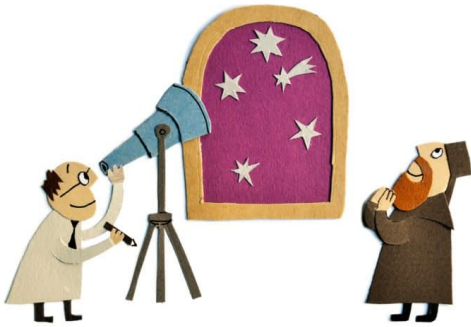

Дмитро Витівський

У теперішню науково-технічну добу, коли так і хочеться сказати, що людина власними зусиллями нібито здобула все необхідне їй для «щастя», немало людей недооцінюють релігію. Сучасна людина віддає перевагу такому так званому науковому світогляду. Ще з XIX століття науковість була критерієм правдивості будь-чого, і досі можемо спостерігати незмінність у цьому питанні. У добу Середньовіччя Церква була безсумнівним авторитетом для суспільства, проте з часом із різних причин у багатьох країнах почала втрачати провідні ролі. Зараз може виглядати, що релігія і наука є двома борцями за першість в очах суспільства, де наука – молодий та свіжий боєць, а релігія – представник «старої школи». Та чи існує між ними суперечність? У цій статті ми постараємося дослідити відносини між наукою і релігією впродовж історії.

І, парадоксально, ми почнемо з відповіді. Насправді ніякої суперечності між релігією та наукою немає. Наука досліджує видимий, тілесний світ і висуває щодо цього різні світоглядні теорії. Так, наприклад, Стівен Гокінг, відомий особливо своїми дослідженнями чорних дір, так висловлюється про фізику: «Теорія завжди йде першою, і вперед її просуває прагнення мати просту й узгоджену математичну модель. Після цього теорія робить передбачення, які потім можна перевірити за допомогою спостережень». Таким чином науковий світ визнає, що досліддам і перевірці фактами передуює ідея. Цікаво, що релігія також «працює з ідеями», площиною її «досліджень» є світ невидимий, Божий.

Наука розвивається через теорії, повністю підтвердити які просто неможливо, навіть якщо вони прекрасно узгоджуються з реальністю. Про це говорить Стівен Гокінг так: «Будь-яка фізична теорія завжди умовна в тому розумінні, що вона є лише припущенням: ви нізащо її не доведете. Скільки б разів результати експериментів не співпадали з прогнозами теорії, ви ніколи не зможете бути впевнені, що наступного разу між ними не виникне протиріччя. Водночас одне-єдине спостереження, що не співпадає з прогнозами теорії, здатне її спростувати». Але саме через побудову таких, хоч і хитких, проте

прогресивних, теорій наука швидко розвивається.

Як образно висловився Йоганн Кеплер, «завдання Біблії не в тому, щоб розповісти нам, як побудоване небо, а як туди потрапити». Християнство у своїй суті не претендує зайняти місце науки в справах пояснення явищ у природі, а тільки, якщо є потреба, послуговується її загальними здобутками. Релігія нічого не говорить про атоми та молекули, які нас оточують та наповнюють. Наука ж нічого не спроможна сказати про моральний, екзистенційний, есхатологічний виміри буття, які є більш важливі. Як бачимо, вони, «досліджуючи» буття загалом, майже не перетинаються, бо досліджують його різні сторони.

Для розвитку науки на якомусь етапі історії треба було відділити її від релігії. Якби ще існували такі «перехресні» напрямки, як астрологія та алхімія, про хоч якусь науковість не могла б іти й мова. Стівен Вайнберг, лауреат Нобелівської премії з фізики, писав про важливість цього розділення, щоб подивитися, як далеко можна зайти без припущень про надприродне втручання. Він стверджував, що тільки так можна творити науку, бо «щойно людина звертається до надприродного, вона може пояснити геть усе, але не може перевірити жодне зі своїх пояснень».

Проте для християнина це неприйнятно. Досліджуючи світ, створений Богом, ми можемо побачити в ньому Самого Бога та Його Мудрість. Але, використовуючи для такого пізнання тільки наукові методи, ми розриваємо цей світ на окремі фрагменти, які насправді не є тим, що оточує людину. Ми пізнаємо світ навіть і через богословські антиномії (протиріччя): світ створений нествореним Богом; Бог наповнює світ, проте світ Його не вміщає і т.д. Поєднуючи раціональне пізнання з містичним спогляданням, ми зможемо подолати цю розірваність і частковість світосприймання. Зможемо адекватно пізнавати творіння Боже й Творця в ньому.

Та звідки ж суперечка? Наука, як ми вже визначили, розвивається через утворення щоразу нових теорій. А релігія у своїй суті, хоч і звернена в «будучий вік», є консервативна, бо базується на Об'явленні, яке було в минулому. Прийшовши в цей світ, Ісус Христос відкрив людям багато правд, яких Церква має триматися. Про це писав патріарх Йосиф Сліпий: «Якщо віра подає правду, до якої розум не може природними шляхами дійти, розум мусить її прийняти, бо Бог має право вимагати, щоб признати за правду те, що Він об'явив, а наука не може їй перечити. Така залежність від віри зовсім не відбирає чести науці. Вона не перечить правди і тим не спроневірюється своїй цілі пізнати правду».

Тобто завданням і метою науки є відкрити правду. Завданням ж релігії є боронити ту правду, яку нам об'явив Бог. І звідси випливає, що релігійна правда є вищою, бо її «відкриває непомильний Бог, а не помильний чоловік». Але деяких науковців ця перспектива не тішить. Тому часто вони виступають проти такої «ієрархічності правд» і проти релігії загалом. Проте знаємо й багато випадків, коли релігійні люди, з огляду своєї оправданої консервативності, не приймала прогресивні ідеї науковців, які згодом виявлялися правильними. Класичним прикладом тут наводять факт обертання Землі навколо Сонця, а не навпаки, хоча в контексті новітніх досліджень космічного простору й сузір'їв навіть це можна поставити під сумнів залежно від того, що поставити в «центрі Всесвіту».

Історія знає різні характери відносин між наукою та релігією — від жорсткого конфлікту до примирення. І якраз виникає питання: чи можливо сучасній людині поєднувати в собі релігійність та науковість? Для цього звернемося до найвідоміших науковців світу. Ісаак Ньютон (1643-1727 рр.), який, попри величезний вклад у науку, був побожним християнином, казав: «Опозиція до благочестя — це атеїзм у професії й ідолопоклонство на практиці. Атеїзм настільки безглуздий і огидний для людства, що в ньому ніколи не було багато професорів». Макс Планк (1858-1947 рр.), лауреат Нобелівської премії з фізики, говорив: «Релігія і наука зовсім не виключають одна одну, як це вважали раніше і чого бояться багато наших сучасників; навпаки, вони узгоджуються і доповнюють одна одну. Для релігії вона є фундаментом, для науки – вінцем розробки світогляду». Альберт Айнштайн [Ейнштейн] (1879-1955 рр.), якого не варто називати віруючим у релігійному сенсі, все ж казав: «Моя релігійність полягає у смиренному захваті перед духом, що безмежно перевершує людину і проявляє себе в тій дешиці, яку ми здатні зрозуміти про світ. Це глибоко емоційне переконання в існуванні вищої розумної сили, яка проявляється в непізнаваному Всесвіті і є моїм уявленням про Бога».

Отож, визначні люди різних епох погоджуються з тим, що між релігією та наукою немає сутнісного конфлікту. Локальні сутички могли траплятися, коли релігія починала обороняти об'явлену правду від нового, «загрозливого» наукового «вчення» (часом помилкового, небезпечного чи недостатньо обґрунтованого), чи коли самі науковці через особисті переконання заходили надто далеко в «пізнанні правди». Добре, коли релігія і наука ідуть у парі, коли між ними порозуміння. Про це писав Йосиф Сліпий так: «Віра не обмежує свободи науки, як рецензент не обмежує свободи автора твору. Він справляє його хиби, як одна наука справляє другу, і ніхто не бачить в цім якогось поневолення. Подібно мається справа, коли віра справляє науку. [...] Показуючи свої береги, віра остерігає науку, щоб не розбилася, а тим самим і підпомагає науку».

Дмитро ВІТІВСЬКИЙ, Релігія та наука: чи існує конфлікт? // СЛОВО №2 (86),
червень-серпень 2021